

tijela Republike Hrvatske nisu tome posvetila dovoljnu pažnju. Indikativno je i to da su vodeći djelatnici hrvatske Udbe, bilo da su misteriozno skončali živote tijekom devedesetih godina, bilo da su i danas u službi, nisu bili detaljnije ispitani, pa se pretpostavlja da će počinitelj zločina nad Bušićem i dalje ostati nedostupan hrvatskom pravosuđu.

Na kraju treba reći kako će knjiga *Tajni rat Udbe protiv hrvatskog iseljenišva*, autora Bože Vukušića, zasigurno pridonijeti da se šira javnost u domovini upozna s metodama i posljedicama Udb-inih operacija protiv hrvatskoga iseljenišva. Knjiga bi trebala potaknuti i znanstvenike da se u većoj mjeri posvete proučavanju ovih, manje poznatih, događaja. Poglavitno bi se trebala ispraviti nepravda prema hrvatskom iseljeništvu, budući da su se tematikom njihove povijesti i kulture dosad u nas bavili samo pojedinci, i to parcijalno. Treba naglasiti kako sustavnih istraživanja političkoga organiziranja i rada hrvatskoga iseljenišva gotovo da i nema, a i djela koja se pojavljuju na tržištu pripadaju većinom memoarskoj ili publicističkoj literaturi. Knjiga Bože Vukušića dobar je publicistički rad, koji u nedostatku sustavnijih istraživanja, što pokazuje i velik interes javnosti, djelomice popunjava prazninu. Nadajmo se da će autor i ubuduće nastaviti prikupljati građu, kako bismo ponovno bili u mogućnosti pročitati neku njegovu novu knjigu sličnoga sadržaja.

Krešimir Bušić

Ivan JURIĆ, *Spomen knjiga poginulih hrvatskih branitelja iz Donjeg Poneretavlja tijekom Domovinskog rata*, Matica hrvatska - Ploče, Metković 2001., 400 str.

U povodu desete obljetnice 116. (metkovske) brigade Hrvatske vojske u Metkoviću je 2001. objavljena *Spomen knjiga poginulih hrvatskih branitelja iz Donjeg Poneretavlja tijekom Domovinskog rata* I. Jurića.

Nakon posvete hrvatskim braniteljima "Vaša je žrtva najveća Hrvatska svetinja", u predgovoru nas autor upoznaje s razlozima nastanka ove knjige, uz zahvalnost Udrugama roditelja i udovica poginulih hrvatskih branitelja u Domovinskom ratu i svima ostalima koji su mu u nastanku knjige pomogli.

U prvom uvodnom poglavlju (11.-16.) I. Jurić najprije nas upoznaje sa zemljopisnim položajem Donjeg Poneretavlja, zemljopisnim nazivom područja Republike Hrvatske koje se pruža od Metkovića do ušća rijeke Neretve u Jadransko more, preko kojega dolinomi rijeke Neretve prolazi jedan od najvažnijih prometnih smjerova između Jadranskog mora i Panonske nizine preko pločanske i metkovske luke (ilustrirajući to zemljovidom u boji) iz kojega proizlazi geostrateško značenje ovoga prostora te velikosrpska posezanja za njima, i nastojanje ratom da ih ostvare. Zatim nas upoznaje s Domovinskim ratom 1990.-1995. (ilustrirajući ga s četiri zemljovida, od kojih su dva u boji), prikazuje ukratko njegov tijek kroz agresiju velikosrpske soldateske i hrvatsku obranu naglašavajući posebno njegov obrambeni karakter, proces stvaranja hrvatske vojske i hrvatske države te hrvatske žrtve u tom razdoblju.

Drugo poglavlje (17.-24.) donosi pregled najvažnijih ratnih događaja u Donjem Poneretavlju tijekom Domovinskog rata. Jurić ističe kako su ideolozi "ve-

like Srbije" u prvoj fazi osvajanja Hrvatske odredili rijeku Neretvu i izlaz na more u Pločama kao jedan od svojih glavnih strateških smjerova, kako bi tu presjekli Hrvatsku i zatim okupirali hrvatski jug od Neretve do Prevlake te ga priključili "Velikoj Srbiji". S obzirom na to da su Hrvati, od 34.038 stanovnika (prema popisu iz 1991.), činili 30.857 stanovnika, a Srbi tek 1.227 stanovnika, u ostvarenju velikosrpskog plana trebale su im poslužiti velike vojarne JNA u Pločama i Dubrovniku te u Čapljini, Mostaru, Trebinju i Bileći, policijske postaje u Metkoviću i drugim mjestima te njihovi istomišljenici Srbi u Donjem Poneretavljju. Prva značajnija akcija na toj crti bilo je oduzimanje JNA oružja od Teritorijalne obrane općine Metković već 14. V. 1990., zatim su uslijedile prijetnje iz vojni u Pločama i Čapljini te naoružavanje lokalnih Srba, a u rujnu 1990. i otvoreni poziv tamošnjim Srbima na pobunu, prigodom skupa u Glušcima (u kojem je živjelo 94 Srba i 3 Hrvata, jedinom mjestu u kojem su Srbi na tome području imali apsolutnu većinu). To je samo potaknulo Hrvate Donjeg Poneretavlja da porade na pripremama za obranu, čiji je rezultat bilo osnivanje i prvih vojnih postrojbi, čime je počela organizirana obrana toga područja od velikosrpske soldateske. Najvažniji vojni uspjeh tih postrojbi Hrvatske vojske u Donjem Poneretavljju, i jedan od najvećih u Hrvatskoj, bilo je zauzimanje vojnih skladišta JNA u Malim barama u Pločama 14/15. rujna 1991., koje nisu zaustavila raketiranja Ploča iz zrakoplova JNA. Tom akcijom, ističe Jurić, "Hrvatska vojska dobila je oko pet tisuća cijevi, osamdeset topova raznih kalibara, tri stotine tona raznih vrsta streljiva, velike količine minsko-eksplozivnih sredstava, sto dvadeset kamiona i velike količine ostale ratne opreme". To je omogućilo ustroj novih postrojbi Hrvatske vojske, uspješniju obranu te potpuno protjerivanje okupatorske vojske iz Ploča. Bilo je to neobično važno kada su 10. IV. 1992. uz upotrebu topništva, zrakoplova, tenkova i pješništva počeli siloviti neprijateljski napadi na bojišnicu od Neretve prema jugu. Istodobno Metković, Ploče i Opuzen našli su se više puta izloženi zračnim i topničkim neprijateljskim napadima. Tada su hrvatski branitelji 116. brigade (kojih je tada bilo 2.650) i iz još nekoliko brigada HV-a, uz potporu hrvatskog pučanstva i logističku potporu gospodarskih organizacija Metkovića, Ploča i Opuzena, u jednoj od odlučujućih bitaka na Južnom bojištu od 24. do 28. IV. 1992. prvi put u Domovinskom ratu preuzeli stratešku inicijativu. To je omogućilo nakon mjesec dana oslobađanje dijelova hrvatskog juga okupiranih prije jeseni 1991. godine i povlačenje JA iz Mokošice, te početkom srpnja 1992. operaciju "Tigar" tj. zauzimanje dominantnih kota koje su držale neprijateljske postrojbe i izvršenje deblokade Dubrovnika. Ovi uspjesi HV-a na Južnom bojištu prisilili su JA na pismeni sporazum, na osnovi kojega se jugovojnska 25. X. 1992. povukla s područja RH južno od Dubrovnika, tako da je na tome bojištu konačno zavladao mir. Jurić ističe kako su u gotovo svim borbama na Južnom bojištu sudjelovali pripadnici 116. brigade Hrvatske vojske te dali velik doprinos pobjedama Hrvatske vojske na tome bojištu.

U trećem poglavlju (25.-38.) Jurić prati osnivanje postrojba Hrvatske vojske u Donjem Poneretavljju, od Prve aktivne satnije Zbora narodne garde u Metkoviću (osnovane 1. VI. 1991.), 1. bojne Hrvatske vojske u Metkoviću (osnovane 30. VI. 1991.), Protuzračne obrane u Metkoviću i Pločama (osnovane 25. VIII. 1991.), Ratne luke Ploče (osnovane 21. IX. 1991.), Zapovjedništva obrane općine Metković (osnovanog 22. IX. 1991.), Druge bojne u Opuzenu (osnovane 4. X. 1991.), 116. brigade HV-a sa sjedištem u Metkoviću (osnovane 17. XI. 1991.), u koju su ujedinjene navedene postrojbe, ali i novoosnovane Treća plo-

čanska bojna (osnovana 26. XI. 1991.), zatim 4., 5., i 6. bojna 116. brigade HV-a (osnovane u prvoj polovici 1992.).

U četvrtom su poglavlju (39.-44.) dani životopisi zapovjednika 116. brigade - Nedjeljka Obradovića, Ivana Benete i Josipa Dragovića-Subita, s njihovim fotografijama u boji.

Peto poglavlje (47.-156.) predstavlja najpotresniji i najznačajniji dio knjige, što proizlazi iz naslova: Poginuli hrvatski branitelji i civili iz Donjeg Poneretavlja i pripadnici 116. brigade iz drugih krajeva u Domovinskom ratu. U njemu I. Jurić najprije abecednim redom daje tekst o 45 poginulih hrvatskih branitelja iz Donjeg Poneretavlja u 116. brigadi i drugim postrojbama Hrvatske vojske. Za svakoga poginulog branitelja na jednoj stranici je dana njegova slika (uglavnom u boji), a na drugoj stranici životopis i fotografija groba (u boji). Iz tih životopisa proizlazi da su svi oni po nacionalnosti bili Hrvati, dragovoljci (37 već od 1991. /počev od 1. lipnja/, 4 iz poč. 1992., te trojica iz 1993. i 1 iz 1995.), da ih je 17 poginulo već 1991. (od rujna do prosinca), petnaest 1992. (od kojih 11 u prvoj polovici godine), trojica 1993., trojica 1994., šestorica 1995. u operaciji "Oluja" i jedan 1996., da je najmlađi poginuli branitelj imao 18, a najstariji 46 godina, s prosjekom starosti nešto više od 28 godina. Zatim da je njih dvadeset i šest bilo neoženjenih, a devetnaest oženjenih, koji su iza sebe ostavili 40 djece (19 sinova i 21 kćer). Zatim slijede životopisi 19 poginulih branitelja 116. brigade Hrvatske vojske iz drugih krajeva, od kojih su njih 17 iz hercegovačkog zaleđa Stoca, Neuma i Čapljine, koji su prvi bili na udaru velikosrpskih osvajača te po jedan iz Klisa i jedan iz Nuštra. Od njih četvorica su Muslimani, dok su ostali Hrvati. Dvojica su poginula u studenome 1991., šesnaest u 1992. (14 u razdoblju ožujak-srpanj, te po jedan u kolovozu i jedan u rujnu) i jedan 1993. godine. I na kraju su životopisi i slike 5 poginulih civila, triju žena poginulih pri bombardiranju Metkovića iz neprijateljskih zrakoplova 21. IV. 1992., jednog muškarca ranjenog pri topničkom napadu na Metković 3. V. 1992. koji je nakon osam dana u bolnici preminuo i jednog muškarca poginulog 10. VI. 1992. prigodom raketiranja Opuzena od velikosrpskih zrakoplova.

Jurić nakon uvodnog teksta daje poimenični tablični pregled 92 teže ranjenih hrvatskih branitelja iz 116. brigade, s imenom i prezimenom, imenom oca, datumom rođenja, činom, postotkom invaliditeta i mjestom stanovanja. Napominje da je broj lakše ranjenih branitelja daleko veći i završava s molitvom umjesto komentara "za prolivenu hrvatsku krv". Progovara i o 30 ranjenih civila tijekom iznenadnih topničkih napada i napada neprijateljskih zrakoplova na Metković od 21. travnja do 7. lipnja 1992., donosi kronologiju ranjavanja i 14 imena ranjenih, među kojima je i jedno dijete. To je, ističe Jurić, bila cijena koju su Neretljani platili da bi očuvali stečenu slobodu i svoju zlatnu dolinu od srpsko-crnogorskih četnika. Taj dio Jurić završava s osnivanjem i sastavom Pogrebnog odbora (čiji je član i autor knjige I. Jurić, tada na dužnosti pomoćnika zapovjednika 116. brigade za IPD) koji se brinu o pokopu poginulih, i Odbora za traženje i razmjenu poginulih i zarobljenih hrvatskih branitelja 116. brigade, a koje je početkom siječnja 1992. osnovalo Zapovjedništvo 116. brigade.

Šesto poglavlje (157.-166.) posvećeno je dušebrižništvu u 116. brigadi Hrvatske vojske (uz molitvene zajednice i molitveni skup na Jerkovcu u Metkoviću); sedmo (167.-174.) trajnom obilježavanju podizanjem središnjih križeva na mjesnim grobljima poginulim braniteljima u Metkoviću, Opuzenu, Slivnu-Rav-

nu i Pločama; osmo (175.-230.) izboru onoga što su neretvanski pisci (njih 15) i učenici (njih 35) napisali o poginulim braniteljima; deveto (231.-238.) govori o devet dobrotvornih koncerata organiziranih 1991.-1995. za rodbinu poginulih branitelja (u Metkoviću, Zagrebu i Pločama); deseto (239.-244.) o pet dobrotvornih izložbi za obitelji poginulih branitelja (prodajne i humanitarne u Metkoviću /2/, Australiji /2/ i Ljubuškom/1/); jedanaesto (245.-250.) o raznim organizacijama, skupinama i pojedincima u domovini i svijetu koji su prikupljali pomoć i pronalazili kumove za djecu poginulih branitelja (primjerice: Fond "Neretvanski domobran", Ruža Hrvatska iz Toronta, Zavičajno društvo Knez Domagoj iz Njemačke, Hrvatsko društvo Neretvanska dolina iz Melbournea, Društvo neretvanskih i vrgorsko-jezerskih Hrvata iz Perthu, te pomoć iz Canberre, iz Melbournea, Kanade i od drugih skupina u zemlji i svijetu); dvanaesto (str. 251.-254.) o udrugama roditelja i udovica poginulih branitelja Domovinskog rata grada Metkovića (utemeljena u svibnju 1994.) i grada Opuzena (utemeljena u ožujku 1994.) te o udruzi roditelja i udruzi udovica poginulih hrvatskih branitelja grada Ploče (utemeljene u srpnju 1993. i svibnju 1995.); trinaesto (255.-264.) o druženju obitelji poginulih branitelja, gdje se posebice opisuje susret djece '97. godine i hodočašće na Visovac, četrnaesto (265.-270.) o otkrivanju 18. V. 2001. spomenika poginulim hrvatskim braniteljima grada Metkovića u Metkoviću, rad Ante Jurkića, akademskog kipara iz Zagreba, na koji su, uz prigodan tekst koji autor u knjizi donosi, ispisana i imena devetnaest poginulih branitelja iz Metkovića; petnaesto (271.-278.) o nogometnom memorijalnom turniru "Ante Rebac" održanom u Metkoviću 1998. na spomen i u čast poginulim braniteljima, uz nastup osam nogometnih momčadi iz Metkovića, Opuzena, Ploča, Orebića, Imotskoga, Čapljine i Mostara. Turnir se od tada održava svake godine krajem listopada i početkom studenoga; šesnaesto (279.-290.) o skladbama osmorice neretvanskih skladatelja nastalih u Domovinskom ratu, s himnom 116. brigade HV-a na početku; sedamnaesto (291.-302.) o ratnom znakovlju 116. brigade (donjoneretvanske) Hrvatske vojske i svih njezinih postrojbi uz ilustracije u boji i osamnaesto poglavlje (303.-340.) o priložima s izborom šesnaest autora hrvatske ratne lirike nastale u Domovinskom ratu i izborom sedam najizvođenijih skladbi hrvatskih skladatelja nastalih u Domovinskom ratu.

Na kraju je naveden zaključak, sažeci na njemačkom, engleskom i talijanskom jeziku te izvori i literatura.

Tekst je dobro ilustriran s 209 slikovnih priloga, najviše fotografija, gotovo svih u boji, koje se uglavnom prvi put objavljuju te kao dokument vremena prate tekst i dobro ga upotpunjuju i obogaćuju. To su fotografije svih poginulih branitelja i njihovih grobova, zatim ratne fotografije boraca 116. brigade, udruge, skupova i turnira, fotografije mjesta, Neretve, jezera, crkava i spomenika (braniteljima i Stjepanu Radiću), fotografije slika i crteža, kataloga izložbi, diploma, plakata i skladbi, te znakovlja 116. postrojbi brigade.

Ovo djelo pisano je s mnogo ljubavi, poštovanja i topline prema rodnom kraju i njegovim ljudima, a u njega je uloženo i mnogo truda te nadahnjuje svojim sadržajem i porukama.

Zdravko Dizdar